

Napsal Peter Demetz

(E*forum, 01. 05. 2024)

V souvislosti s faktem nedávného úmrtí Petera Demetze (nar. 1922 v Praze) publikujeme dvojici jeho textů z časů, kdy se mu ještě mohlo zdát, že bude možné v Československu žít a pracovat; netrvalo dlouho a P. Demetz republiku opustil - více zde. Oba texty vyšly v roce 1947 v Časopise pro moderní filologii, první z nich v rámci triptychu nadepsaného K dvacátému výročí Rilkovy smrti (monografii Hermanna Pongse Das Bild in der Dichtung tu pojednala Zdeňka Ilková, text Za básníkem připojil Richard Messer), druhý prostě jako jeden z řady dalších referátů, jimiž mladý germanista tehdy spoluutvářel odbornou rozpravu.

mt

E. M. Butler: R. M. Rilke. Cambridge University Presse, 1941

Biografickou a kritickou literaturu o R. M. Rilkevi z velké části psaly ženy. V jejich knihách je mnoho sympatie, hluboký obdiv a opravdový cit; mlha krásných slov ovšem dokazuje, jak je zcela nemožné vystihnouti živého člověka kategoriemi mýtu nebo legendy.

Prof. Butlerové (Manchester) vděčíme za první věrný obraz člověka Rilka. Úspěch její práce spočívá jistě v tom, že spojuje kritickou objektivitu profesorky literární historie se specificky anglickou schopností vidět civilního člověka v neustálém spojení se sociálním pozadím. Již na prvních stránkách knihy autorka neohroženě útočí na legendu kolem Rilka. Nebojí se ani přičísti Rilkevi samému část viny: jeho dopisům, těm uměle stylizovaným epištolám, prozrazujícím tak málo o jeho skutečném duševním životě. Prof. Butlerová vyvozuje, že Rilke, podobně jako herec, který je zajedno s úlohou, nepíše dopisy tak, jak mu káže vnitřní potřeba, nýbrž tak, jak mu to diktuje jeho maska a představa o ideálním básníkovi. Neméně rozhodně vystupuje prof. Butlerová proti vydavatelům korespondence. Podobně jako v Nietzschově archivu i zde se vydavatelé snažili zkrátit dopisy podle potřeby (a podle politické situace); každá zmínka o osobách ještě žijících je vynechána, každá řádka o básnickových konkrétních životních poměrech vyškrtuta. Výsledek je karikatura ideálního typu, která slouží nekritickým a oportunistickým interpretacím. Máme ještě příliš jasně v paměti ubohé pokusy vytvořit z Rilka proroka germánského hrdinství na základě citátů vytržených z kontextu. Naproti tomu fakta, která uvádí prof. Butlerová, jsou s to nás přesvědčit o nutné revizi obvyklých představ o Rilkevi. Poprvé zkoumá konkrétní úspěch jeho knih. Výsledek je více než překvapující: 1918 bylo vytištěno 180 000 exemplářů *Corneta*, *Knihy hodinek* měla náklad 16 000, *Malte Laurids Brigge* 8 000, *Rané básně* 10 000,

Ztracený syn 15 000, *Maria Alocoforado* 25 000, *Život Mariin* 40 000 kusů. Zdá se být zcela přijatelný názor autorky, že Rilke patřil k těm šťastným, kteří z války měli zisk.

Jiná kapitola, která ještě nebyla nestrannicky objasněna, je Rilkův osobní vztah k ženám, jež ovlivňovaly jeho život a dílo. S málo výjimkami (Ch. Osann) vyhýbali se dosavadní pisatelé této otázce velmi opatrně nebo používali formulací co nejvšeobecnějších. Daleka toho vyhledávat jen zajímavé historky, snaží se prof. Butlerová i zde o zlidštění a konkretizování. Dovídáme se např., že Rilke byl v době worpswedské nakloněn mnohem více mladé Pavle Beckerové než její přítelkyni, pozdější své manželce Kláře Westhoffové. Pavla Beckerová ho inspirovala k zpěvným dopisům a veršům, byla pro něho symbolem čistého panenství, které ve svém díle neustává opěvovat. Vitální Klára Westhoffová ho přitahovala jen proto, že oplývala vlastnostmi, které mu chyběly: inspiraci, duchovní harmonii našel básník jen a jen u mladé malířky. Ba co více: Rilke požádal teprve tehdy o ruku Klářinu, když se dověděl, že se Pavla zasnoubila s malířem Modersohnem. Rilke tuto ztrátu nikdy neoželel; prof. Butlerová poukazuje na *Rekviem*: v žádném z pozdějších děl Rilke nevyslovuje tak zlobný hněv, tak osobní zanícení, jako právě zde, kde obviňuje manželství a mateřství, protože přivádějí dívku do záhuby.

Vzhledem k aktuální diskusi je zajímavé, jak prof. Butlerová hodnotí existenciální filozofii, podle níž je Rilkovo dílo jejím vyjádřením formou básnickou. Autorka zavrhuje teutonskou přemrštěnost této filozofie a konstatuje, že konvenčními pojmy příliš zjednodušuje vysoce komplikovanou lidskou situaci básníkovu.

V celkovém hodnocení Rilkova díla přiklání se prof. Butlerová k názorům krajana Eudo C. Masona: Rilkův genius je estetický, ale směřuje k subjektivnímu náboženství.

*

Herbert Tauber: *Franz Kafka. Eine Deutung seiner Werke*. Zürich: Oprecht, 1941

Nejistota a ohroženost všeho lidského osudu, která se vystupňovala za války, a filozofický vliv existencialismu rozvířil diskusi kolem dramát J. P. Sartra a díla Franze Kafky.

Franz Kafka se narodil jako syn staré židovské rodiny 3. července 1883 v Praze; 1906 byl promován na doktora práv a nastoupil jako úředník do Dělnické úrazové pojišťovny na Poříčí. Tam pracoval do roku 1917. Onemocněl tuberkulózou a strávil dobu neúnavné literární práce v malé vsi u Žatce, potom se léčil v sanatoriu Tatranské Matlary. Rok před smrtí se s novou nadějí přestěhoval do Berlína, zabýval se tam židovskou filozofií; chce se oženit a věří, že své dílo dokončí; ale choroba končí jeho život. 1924 umírá v sanatoriu u Vídně. Jeho poslední slova, která pronesl v agónii k lékařům „Usmrťte mne, jinak jste vrahem!“ ukazují ještě jednou protikladnou problematiku jeho života a díla.

V Kafkových velikých prozaických fragmentech se čtenář setkává s novým tajuplným světem. Jeho prvky zná sice z denního života: banky, venkovské hospody, podnájemy, půdy, advokátní kanceláře; ale atmosféra, plná nepochopitelného pronásledování a děsu, muži loutky, kteří se dostávají do nekonečných vychytralých rozhovorů, brutální a zvířecí ženy, to vše čtenáři nedopřává klidu.

A to právě je Kafkův nejskrytější úmysl. Chce neklid, rozpor věřící a pochybující duše; jeho celé dílo je veliká náboženská alegorie. Pod povrchem se skrývají náboženské kategorie viny, milosti, trestu a vykoupení. Již v první novele *Ortel (Das Urteil)* 1912) se jasně projevuje alegorická metoda. V dalších dvou prozaických fragmentech *Proces (Der Prozeß)* a *Zámek (Das Schloß)* se opakuje téma a metoda jeho prvotiny s nejdůslednější a unavující přesností. Všechna jeho díla ukazují osamocené individuum v boji o nejvyšší princip, na němž závisí a které mu zůstává utajeno.

Studie Herberta Taubra se zabývá básníkovými díly v chronologickém pořadí. Snaží se nejen o podrobný komentář, nýbrž sleduje jeho dílo po kapitolách a chce vypracovat nejmarkantnější spojovací linie mezi jednotlivými spisy, opakování motivů, maskování osob, jež se vždy vracejí. Při výkladu se drží střední cesty. Viděl-li Max Brod v Kafkovi vykladače specificky židovského osudu, existencialisti pak alegorizujícího básníka zoufalství, odkazuje Tauber obě pojetí do patřičných mezí. Pro něho je Kafkovo dílo především teologií; teologií, jež se zabývá člověkem. „Kafkovo umění,“ píše, „je v posledních cílech zápasem o vlastní předmět, o Boha, uskutečnilo však koneckonců jen nejkrajnější mez všeho lidského a zpodobnilo osud.“ Poněvadž vbrzku má vyjít souborný český překlad Kafkova díla, má Taubrova studie též pro nás oprávněnou a zvýšenou aktuálnost.

www.ipsl.cz